

Pridobitne in gospodarske zadruge. Likvidacija in konkurz.

Spisal Fr. Višnikar, c. kr. viš. sod. svetnik v p.

I. Splošno. „Glavna posojilnica“, r. z. z n. z. v Ljubljani.

Zadruge so asocijacije ali združenja, ki se opirajo na načelo samopomočja ter imajo namen, izboljševati pridobitne in gospodarske razmere svojih članov. Na Angleškem se je pričelo zadružništvo razvijati že v 18. stoletju, na Nemškem je prvi pričel pospeševati Schulze-Delitzsch (roj. 1808), potem Raiffeisen. Ustanavljale so se razne obrtne in produktivne zadruge, konsumna društva in posojilnice po sistemu Schulze-Delitzsch ali Raiffeissen. Pri prvih sodelujejo vsi ljudski sloji, poslednje so namenjene za kmete ter omejujejo svoj delokrog na manjši okraj. Zboljšanje gospodarskih razmer članov se hoče doseči s skupnim opravičnim obratom ali s tem, da se pod ugodnimi pogoji dovoljuje kredit in dajejo posojila.

Naš zadružni zakon z dne 9. aprila 1873, drž. zak. št. 70 našteva sledeče zadruge:

a) Kreditna in posojilna društva (posojilnice), katera imajo namen izpodbujati varčnost svojih članov ter jim s svojim kreditom preskrbovati za zboljšanje gospodarstva potrebna sredstva.

b) Sirovinska in hraniška (skladiška) društva, ki nakupujejo na debelo za kak obrt potrebne sirovine ter jih potem nadrobno prodajajo svojim članom.

c) Produktivne zadruge, katere združujejo delo in denarna sredstva zadružnikov za pospeševanje raznih obrtov n. pr. mizarske, zidarske, čevlarske zadruge itd. Tudi mlekarske in sirarske zadruge spadajo semkaj.

d) Konsumna društva, katera naj preskrbujejo svojim članom dobro in ceneno blago.

e) Stavbenske zadruge i. t. d.

* Zadruge se lahko ustanove z neomejeno ali omejeno zavezo. V prvem slučaju (z. z n. z.) jamči vsak zadružnik za vse obveznosti zadruge solidarno z vsem svojim premoženjem, v drugem slučaju do gotovega naprej določenega zneska in, ako ni v pravilih določen višji znesek odgovornosti, z dvojnimi zneskom vplačanih deležev (§-i 2, 6 in 76 zadr. zak.). Ta zaveza velja za slučaj likvidacije ali konkurza.

Na podstavi zadr. zakona ustanovljene zadruge z o. z. je pa ločiti od družeb (Gesellschaften) z o. z., za katere velja drž. zakon z dne 6. marca 1906, drž. zak št. 58. Pri teh družbah mora osnovna glavnica znašati najmanj 20.000 K, delež ali osnovna vloga vsakega družabnika pa vsaj 500 K. V pogodbi se mora ugotoviti najvišji znesek doplačil, ki se odmeri po razmerju deležev. Družabniki jamčijo drug drugemu za to, da se doplača cela osnovna glavnica. Sicer opozarjamo na obširno razpravo Kavčnika: »Družbe z omejeno zavezo«. (Gl. »Slov. Pravnik« l. 1906 str. 289—305.)

Prememba pravil, s katero bi se hotelo iz zadruge z n. z. napraviti zadrugo z o. z., ni dopustna. Morala bi se obstoječa zadruga razdružiti in ustanoviti čisto nova zadruga. (Razs. vrh. sod. z dne 17. jan. 1900 št. 19.203, Ztlbl. 1900 str. 617.) To velja pač tudi za slučaj, ako bi se hotelo zadrugo z o. z. izpremeniti v zadrugo z n. z.

Na Slovenskem se je na podstavi zadr. zakona ustanovilo posebno veliko posojilnic, v mnogih krajih preveč, brez prave gospodarske potrebe, iz političnih in egoističnih namenov. Slabe posledice niso izostale, zadružništvo se je diskreditiralo. Pričel se je gospodarski boj. Pozabil se je glavni ramen zadrug, zboljšati gospodarske razmere članov; zadruge se večkrat zlorablajo za strankarske boje, za špekulacije posameznih vplivnih mož, kateri hočejo obogateti na nevarnost in odgovornost sočlanov. V krajih, ki štejejo komaj tisoč prebivalcev ali še ne, imamo večkrat po dve in tudi tri posojilnice in hranilnice. V takih krajih se mora pričeti nezdrava konkurenca, lov na vloge in na člane. Vsaka posojilnica si prizadeva izkazati večji »promet«, ki se lahko napravi tudi umetno, in večji dobiček. Že ime »posojilnica« ali »hranilnica in posojilnica« navadno kaže, katera stranka ima

glavno besedo pri zavodu. Posojuje se na osebni in realni kredit, večkrat brez potrebne varnosti. Večje posojilnice le prerade prekoračajo svoj naravni in statutarni delokrog, se pečajo z bančnimi posli, pri katerih se da več zaslužiti, a tudi izgubiti.

Registriranje zadruge je odkloniti, ako je iz pravil razvidno, da predmet ali poslovno področje podjetja presega meje §-a 1. zadr. zak., ako naj bode bančno poslovanje z nečlani bistveni predmet podjetja ter se kredit daje tudi nečlanom. Pač pa je po razsodbah vrh. sodišča in razglasu minist. za notranje stvari z dne 7. nov. 1893 št. 36.062 sprejemati posojila in branilne vloge od nečlanov.

Na občnem zboru odločuje vkupnost zadrušnikov. Vsak zadrušnik mora imeti vsaj en glas (§ 27). Zaradi tega je nedopustna določba pravil, da pristojna samo imetnikom glavnih deležev in ne tudi onim opravičnih deležev aktivna in pasivna volilna pravica glede načelstva in nadzorstva. Vsakemu zadrušniku je pridržana pravica vplivati pri gospodarstvu podjetja, nihče se ne sme izključiti. To načelo je utemeljeno zlasti pri zadrugah z n. z., kjer jamčijo vsi člani neomejeno in s celim premoženjem, ako pride do konkurza ali likvidacije.

V zmislu zadr. zakona in na podstavi pravil z dne 20. julija 1899 ustanovljena »Glavna posojilnica«, reg. zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani, je na občnem zboru dne 8. jan. 1911 sklenila razdružbo in likvidacijo ter v to svrho izvolila likvidacijski odbor, obstoječ iz 6 članov. Odbor je reševal tekoče posle ter takoj pričel sestavljati bilanco. Ko je bilanco izgotovil in se prepričal, da je med aktivni mnogo neizterljivih terjatev, ki znašajo nad 1 milijon kron, je v zmislu §-a 49 zadr. zak. napovedal konkurz, kateri se je razglasil vsled sklepa z dne 13. februarja 1911.

Ker je ta konkurz prvi te vrste v naši deželi, ker so zadrušniki, ki jamčijo neomejeno in solidarno za vse izgube, občutno prizadeti in je tudi med pravniki nastalo več spornih vprašanj, katera po zakonu niso dovolj jasna in tudi v praksi nedvomno dognana, mislimo, da je umestno, ako se natančneje bavimo s konkurzi zadrug, zlasti onih z neomejeno zavezo. Da uživajo zadruge z n. z. vobče večji kredit, kakor z omejeno zavezo, je naravno. Postanejo pa lahko za zadrušnike nevarne in pogubne, ako se načelstvo in nadzorstvo izročita nesposobnim, nezanesljivim ali

nepoštenim osebam in drznim špekulantom. Strogo nadzorovanje in stroge strokovne revizije so največjega pomena in neobhodno potrebne.

Kakor »Glavno posojilnico« je podobna usoda zadela zadrugo »Nussdorfer Vorschusskasse« na Dunaju, katera je prišla l. 1902 v konkurz. Konkurz je sicer že končan, a s kakim uspehom? Konkurni upniki so dobili iz konkurzne mase 1 % reci: en odstotek svojih terjatev in še danes čez devet let tečejo še tri pravde zaradi spornega članstva! Tako neugodnega uspeha pač ni pričakovati pri »Glavni«, a da bi se mogel konkurz končati v nekoliko mesecih, na to ni misliti. Ako se hipoteke realizirajo prenatlo in prisilno ter oddajo za slepe cene, trpita upnik in dolžnik. Tudi polom »Vaclavske posojilnice« v Pragi se sanira že sedem let.

Pri »Glavni posojilnici« znašajo pasiva okroglo 4 milijone kron in sicer hranilne vloge 3,700.000 K, druge terjatve pa 300.000 K; primanjkljaj se računa zaradi dubioznih terjatev, ki znašajo nad 1,700.000 K, okroglo na 1,200.000 K. Pri tem računu se pa še ni upoštevala terjatev 1 mil. kron, katere delna izterljivost je dvomljiva, tako da končni primanjkljaj s konkurznimi stroški vred lahko narase do 2 mil. kron. V tem slučaju bi upniki dobili približno polovico iz konkurzne mase, drugo polovico t. j. 2 milijona bi pa morali pokriti zadružniki. Deležni kapital znaša 16.430 K, kateri reprezentuje 3286 deležev po 5 K, tako da bi znašal prispevek na en delež do 600 K, ako bi bili vsi zadružniki solventni in prispevki izterljivi. Ker bode pa velik del prispevkov neizterljiv, bodo morali pokriti nedostatke ostali solidarno vezani člani.

Glavni vzroki propada »Gl. pos.« so drzne in ponesrečene špekulacije načelnika z graščinami in s hišami na Dunaju, skrajno lahkomišljeno dajanje kredita na tekoči račun in dovoljevanje in izplačevanje posojil brez potrebnih sklepov upravnega sveta in brez prave kontrole. Načelnik je sam sebi in drugim dovoljeval in izplačeval visoka posojila, katera je upravni svet naknadno odobral, večkrat se pa tudi ni vprašal o tem. V letnih bilancah se je prikrivalo pravo stanje zadruge ter izkazovalo fingirane dobičke.

Glavni delež znaša 200 K, opravični delež pa 5 K. V pravilih (§ 28) je določeno, da ima član z deležem 5 K en glas, član z deležem

200 K pa 40 glasov in da sme en član imeti do 400 glasov (za 200 K deležev). Upravnim svetnikom more biti izvoljen le tisti član, ki je vplačal vsaj en glavni delež po 200 K. Na ta način so se mali deležniki izključili od vodstva. Od deležnega kapitala 16.430 K je imel načelnik sam deležev za 3680 K, drugi član 2200 K, tretji 2000 K, četrti 400 K, štirji skupaj 8280 K t. j. nad polovico vseh deležev. Od blizu 600 članov so imeli tedaj štirje vso moč v rokah. Člani s poslovnimi deleži niso mogli priti do vpliva in tudi na občnih zborih niso mogli odločevati. Od tod tudi izvira, da so od ustanovitve zadruge do konkurza skoro vse iste osebe ostale v načelstvu in nadzorstvu. Ker je bilo načelstvo v vedno večjih denarnih stiskah, je ponujalo za večje vloge visoke obresti in tudi revizorju za ugodna poročila in naklonitev hranilnih vlog izplačevalo provizije!

II. Članstvo. Kdaj postane kdo član zadruge?

Po §-u 4. pravil (Glavne posojilnice) se sprejemajo v društvo fizične in juridične osebe, ki se morejo vezati s pogodbami. Ne-doletnike in druge osebe, katere so pod varstvom ali skrbstvom ter niso samosvoje, morajo zastopati zakoniti zastopniki.

»Kdor želi pristopiti, se mora oglasiti pri upravnem svetu, kateri dovoljuje ali pa odreka pristop. A sprejem zadobi šele tedaj pravno moč, kadar je podpisal pismo izjavo, da vstopi v društvo, je vplačal vsaj eden delež ter se vpisal v imenik društvenikov« (zadružni register). Ta določba pravil se opira na § 3 zadr. zak., po katerem se mora tist, ki hoče postati zadružnik, pismo prijaviti pri društvu. Ta pogoj se v zmislu § 11. zadr. zak. tudi v zadružni pogodbi, oziroma v pravilih ne sme spremeniti, pač pa se lahko stavijo še daljni pogoji za sprejem v zadrugo.

Po jasnem določilu zadr. zakona in po mnogih razsodbah vrhovnega sodišča je pismena pristopna izjava neizogiben pogoj članstva ter se ne more nadomestiti s konkludentnimi dejanji, kakor so n. pr.: vplačilo opravičnega deleža, podpis zadolžnice ali menice, imenik navzočih članov (Präsenzliste), udeležitev pri občnih zborih in glasovanjih, prejemanje dividende in posojil, kupovanje blaga v zadrugi, katera sme prodajati blago in dajati kredit samo članom itd.

Odbor sprejme člane, ki so se pismeno prijavili, s tem, da jih vpiše v združni register. V register je vpisati ime in stan vsakega združnika, dan, kdaj je pristopil in izstopil, število in odpoved deležev. Vpogled v zadr. register je dovoljen vsakomur (§ 14 zadr. zak.) ter se mu mora na zahtevo dovoliti prepis. (Razs. 6. okt. 1900 št. 13.478 itd.)

Združni register je za kredit društva velike važnosti ter je upnikom podlaga, po kateri morejo presoditi, koliko se lahko upa društvu. Ako je kdo vpisan v register, je to dokaz, da je sprejet za združnika, akoravno še ni vplačal predpisanega deleža. Plačilo deleža se lahko vsak čas zahteva. Kdor hoče za drugega podpisati pristopnico, mora imeti od njega posebno, za to opravilo se glaseče pooblastilo (§ 1008 o. d. z.). Kdor ne zna pisati ter se samo podkriža, mora v zmyslu § 886 o. d. z. to storiti v navzočnosti dveh prič, katerih ena podpiše dotičnikovo ime. (Razs. vrh. sod. z dne 12, okt. 1905, Slovenski Pravniki 1905 str. 296—313.)

Kako strogo interpretuje vrhovno sodišče zakoniti pogoj pismene izjave pristopa, dokazuje zlasti naslednji slučaj:

Neka posojilnica, r. z. z n. z., je zahtevala od svojih članov doplačila za pokritje primanjkljaja, da se izogne konkurzu. Dovedni član Jožef B. se je zavezal plačati 800 K, in ta znesek se je na podlagi dolžnega pisma vknjižil na njegovo posestvo. Udeleževal se je tudi občnih zborov, podpisoval imenik navzočih članov ter podpisal tudi izjavo, v kateri se je »kot član« zavezal pod gotovimi pogoji prispevati za pokritje primanjkljaja. Ko je pa načelstvo zahtevalo od njega plačilo že vknjiženih 800 K, je ugovarjal, da on ni član, ampak da je to bil njegov pokojni oče Janez B., kateri je bil prvotno vpisan v zadr. register in v vložni knjižici. Zadr. uradnik je prečrtal ime »Janez« ter pripisal ime »Jožef«. Tožbo za plačilo prispevka 800 K pa je druga in tretja instanca zavrnila, ker toženec ni nikdar postal član zadruga, ker ni svojega pristopa po pravilih bil prijavil pismeno. Obljuba prispevka bi bila daritev brez izročitve, katere veljavnost bi bila zavisna od naprave not. akta. Prenos deleža od očeta na sina je proti pravilom. Tožiteljica in toženec sta bila glede članstva v zmoti. S konkludentnimi dejanji se ne more pridobiti članstva. (Razs. 22. maja 1901 št. 6239, Ztlbl. 1902, str. 643.)

Žena ne more podpisati brez posebnega pooblastila svojega moža pristopne izjave. Le-ta ni postal član, akoravno je užival pravice zadružnika ter je sam mislil, da je zadružnik. (Razsodba 10. aprila 1907 št. 3697, Ztlbl. 1907 str. 682.)

Pri neki zadruzi z o. z. v konkurzu je član P. izpodbijal preračun prispevkov (§ 86 zadr. zak.), ker je bil ob času pristopa (20. XI. 1900) še nedoleten ter je šele dne 23. julija 1901 postal polnoleten in samostojen. Akoravno je P. tudi po zadobljeni polnoletnosti prihajal v zadružno prodajalno, se posluževal pravic zadružnika ter je v svoji lastnoročni odpovedi z dne 20. maja 1902 sam izjavil, da od tega dne dalje neha biti zadružni član, ter prosil, da se ga izbriše, — akoravno se je sam smatral za člana, je vendar vrhovno sodišče njegovi tožbi ugodilo in spoznalo, da ni bil član, ker je bil še mladoleten, ko je podpisal pristopnico, ker torej njegov podpis ni imel nikake pravne moči. Da se je posluževal pravic v zadruzi, ko je bil že polnoleten in s tem nadaljeval dozdevno članstvo, je zanj brez posledic, ker ni moči odobriti nezakonitega podpisa s konkludentnimi dejanji. (Razs. 12. okt. 1905 v »Sl. Pr.« 1905 str. 296—313.)

III. Kdaj neha članstvo in odgovornost?

Po §-u 5 pravil »Glavne« izgubi pravice zadružnika, kdor ne izpolnjuje v pravih določenih dolžnosti, zlasti ako na škodo zadruge izpodkopava njen kredit in dobro ime na kakeršenkoli način. Upravni svet ima pravico, takega člana izključiti. Razun tega izgubi članstvo vsak član, ako je zaradi hudodelstva ali pregreška izgubil občinsko vol. pravico, potem v slučaju konkurza ali kuratele in v slučaju smrti.

Kdor hoče prostovoljno izstopiti iz društva, mora pismeno naznaniti odpoved do konca novembra in terjati potrdilo odpovedi. Izstop pa velja šele s potekom prihodnjega leta. Ravnotako se postopa, ako zadružnik odpove samo en del vplačanih deležev (§ 77 zadr. zak.). Do rezervnih zakladov in drugega društvenega imetja izključeni ali izstopivši član nima pravice. Odpoved je takoj vpisati v zadružni register (§-a 14 in 77 zadr. zak.).

Tožbe zoper zadružnika iz terjatev zoper zadruzo zastarajo v dveh letih po razdružbi zadruge ali po izstopu iz nje, ako

zastaranje kake terjatve po zakonu ne nastopi preje. Zastaranje se prične z dnem, ko se je razdružba ali izstop vpisal v zadr. register, oziroma ko je terjatev postala plačljiva (§ 73 zadr. zak.). Pri zadrugah z omejeno z. pa traja odgovornost (vsled izstopa, smrti ali izključitve) izločenega zadružnika ali njegovih dedičev še eno leto po preteku poslovnega leta, ko se je izvršila izločitev, ter obsega vse zaveze zadruge do izločitve dotičnega zadružnika (§ 78). Za obseg odgovornosti je odločilna visokost vpisanega deleža in ne vplačani del. Deleži izločenih članov se smejo izplačati šele potem, ko neha njihova odgovornost.

Vsak zadružnik ima pravico izstopiti iz zadruge, ako bi se tudi ustanovila za določeni čas (§ 54). Ta pravica se zadružnikom ne sme kratiti po zadružnih pravilih. Načelstvo sme posamezne člane iz že navedenih vzrokov izključiti, a odpovedati deležev jim ne more. Število zadružnikov je neomejeno. Visokost deležev mora biti v pravilih določena ter se posameznim vrstam zadružnikov ne sme odrekati pravica glasovanja pri občnih zborih, ako tudi še niso svojih deležev polno vplačali. Tudi določba pravil, da je pravica, biti izvoljen v načelstvo, zavisna od določenega števila opravičnih deležev, ni dopustna. (R. 7. dec. 1909.)

Zadnji odstavek §-a 28. pravil »Glavne pos.«, glaseč se: »Upravnim svetnikom morejo biti izvoljeni le tisti člani, ki so vplačali vsaj en glavni delež po 200 K«, — nasprotuje tedaj določbam in duhu zadr. zakona. S tem se je že naprej odrekla pravica do vodstva tistim članom, ki so sicer plačali samo poslovne deleže po 5 K, a jamčijo danes enako drugim s celim svojim premoženjem.

Po pravilih mora član, ki hoče izstopiti, izstop pismeno napovedati ter zahtevati potrdilo odpovedi, po zadr. zakonu (§-i 14 in 77) pa se mora dan izločitve takoj vpisati v zadružni register. Ako se to ni zgodilo, ne more vplivati na veljavnost pravilno podane odpovedi. Zadružnik, ki je odpovedal članstvo in svoj delež, je upravičen zahtevati od načelstva potrdilo odpovedi in vpis v register, da more dokazati, da je in kdaj je naznanil svoj izstop. Sporno pa utegre biti vprašanje je li veljaven izstop v slučaju, da je zadružnik samo ustno odpovedal, a načelstvo mu je navzlic temu izročilo potrdilo odpovedi in jo vpisalo tudi v zadr. register. Zadr. zakon prepušča pravilom obliko odpovedi.

IV. Podsodnost. Pasivna legitimacija pri sporih zaradi članstva.

Zadruga pripada pod redno podsodnost sodišča, v čigar okraju ima svoj sedež (§ 12 zadr. zak.). Ta podsodnost ostane tudi po razdružbi do končane likvidacije (§ 50). Tožbe na ugotovitev članstva ali nečlanstva je vložiti proti načelstvu, odnosno likvidatorjem, pri zadrugah z n. z. tudi v slučaju konkurza (§-i 60, 61 66 in 71) in sicer pri rednem sodišču. Zakaj, pri zadrugah z n. z. v konkurzu morajo preračun prispevkov sestaviti in predložiti načelstvu ali likvidatorji. Zadr. zakon (§ 66) izrecno določa, da ima vsak zadružnik pravico, preračun prispevkov, kolikor zadeva njega, izpodbijati s tožbo, katero je vložiti pri rednem sodišču zadruga zoper njeno načelstvo, katero zastopa druge udeležene zadružnike. Konkurz torej glede sodne pristojnosti v tem oziru ničesar ne izpreminja. Ako sta načelstvo, oz. likvidator pred konkurzom in tudi v konkurzu po preračunu prispevkov pasivno legitimovana za ugotovitvene tožbe zaradi članstva, morata imeti to pravico tudi takoj po otvoritvi konkurza. Prispevki članov ne spadajo v konkurzno maso, zaradi tega tudi upravnik mase nima z njimi ničesar opraviti ter ne more zastopati zadruga pri ugotovitvenih tožbah. Gotovo ima tist, ki je vpisan za člana zadruga, tudi preden se še kako plačilo zahteva od njega, takoj po otvoritvi konkurza eminenten interes na tem, da se ugotovi nečlanstvo. Tako tožbo je vložiti zoper načelstvo, ozir. likvidatorje.

Drugače je pri konkurzih o zadrugah z o. z. V tem slučaju je po §-u 85 zadr. zak. tožbo zaradi izpodbijanja preračuna prispevkov vložiti zoper konkurzno maso, katero zastopa upravnik.

(Dalje prih.)

